

RAMA SAMA.

En Historie

for

smaa Børn.

Tilegnet Elisabeth.

I Kommission hos
Joh.s Bachmann, Randers.

C. J. Rye's Bogtr., Randers.

Rama Sama og dens forfatter Conrad Staugaard

Af Ida Bachmann

Hvor gamle danske børnebøger udstilles, herhjemme og i udlandet, har man i de senere år lagt mærke til en bog med den sære titel *RAMA SAMA*, fremhævet som et klenodie. Danmarks første nonsensbog er den blevet kaldt. Men forfatterens navn har hidtil været ukendt.

Rama Sama er skrevet af CONRAD STAUGAARD, der var direktør for Kreditbanken i Randers. Hvis han havde kunnet høre, at hans lille bog nu er godt på vej ind i børnelitteraturens historie, ville der have bredt sig et stille smil over hans kloge ansigt, og han ville have sagt: – Jamen, det var jo bare ment som en spøg, for at more børnene.

Så enkelt var det, og det er måske netop grunden til, at bogen blev værd at huske. I *Rama Sama* tænkes og handles der med barnets logik. Det er det, de altfor voksne kalder »nonsens«. Og der tales med barnets sprog:

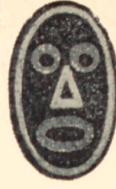
Men Hans blev rigtignok forundret, da han kom ind i Stuen.

Midt paa Gulvet, der stod Manden, som boede i Huset, og han havde slet ingen Klæder paa, men han havde Haar over hele Kroppen ligesom en Abekat.

»Uha!« tænkte Hans, »sikken en En!«

Men saa gik han lige hen til Manden og bukkede for ham og sagde »Goddag!«

Hans er gået ud i den vide verden, hans mor ville helst af med ham, »for hun var ikke rar«. Han har taget missekatten med i en snor, og under armen har han alle sine billeder i en rulle. Dem viser han nu Rama Sama ét for ét – et Dampskib og en Gris og en Mand med Ild i Haanden og en Thekjedel og en Kvækermand og En, der blæser paa Trompet . . .

Og Hans saa op paa Rama Samas Ansigt, — men det var ganske alvorligt endnu.

Til sidst får barnet alligevel vildmanden til at le, nemlig da han viser ham et billede, som Hans ikke selv synes er morsomt, bare pænt, et grønt landskab. Men Rama Sama ler, så tårerne triller ned ad hans kinder, for han har i landskabet — der er et fikserbillede — set sit eget portræt, og det ser Hans ikke.

Det var Rama Samas højeste ønske at komme til at le, og Hans blir belønnet med en hel masse penge, som aldeles ikke kan aftvinge ham nogen interesse.

Saa gav Hans Haanden

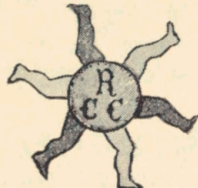
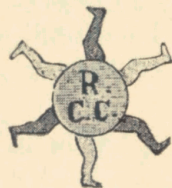

til Rama Sama

og til Nissefar

Han tænkte dog nok, at hans mor ville blive glad, når han kom hjem med så mange penge. Det blir hun. (Og det indkøbsorgie, hun hengiver sig til, virker mærkværdig aktuelt!)

saa fik de Ben at gaa paa.

Navnet Rama Sama stammer fra en sensation, der kom til København i 1894, fabeldyret fra Himalaya, den afskyelige snemand. Den behårede mand på billedbogens titelblad er hentet fra avisannoncerne, der lød:

Observer

Observer

Kun kort tid

RHAM A. SHAMA

Rham-A-Sama

The World's Wild Wonder

The Veritable *Connecting Link* at last found.

Entré 25 Øre

Vimmelskaftet 47

Blæksprutten havde samme år en Rama Sama vise:

Har De aldrig væ't paa Himmalayas Toppe . . .
men mener dog skeptisk:

at han er skaldet som et pillet Æg
og har spillet Vildmand med et lejet Skæg . . .

Et af de udklippede billeder, der er brugt som illustration i *Rama Sama* – manden med fakkelt i hånden, der var bomærke for bogserien *Frem* – viser at Staugaard har lavet sin billedbog i 1897, det år *Frem* startede, eller året efter.

I 1898 udkom *RAMA SAMA* i kommission hos Conrad Staugaards gode ven, min far, boghandler JOHANNES BACHMANN, Randers. – Den

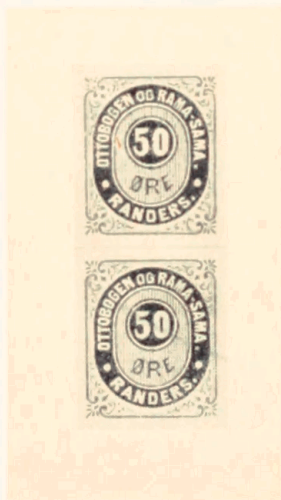
Elisabeth, bogen er tilegnet, er forfatterens søsterdatter, Elisabeth Staugaard Winther.

Bogen blev ikke nogen best-seller, det var langt fra, skønt der blev reklameret for den – i tidens beskedne stil.

Måske København havde kunnet præstere tilstrækkelig mange købere til en billedbog uden rørende passager eller løftede pegefingre, en bog til-

med, der på første side rokker ved dogmet om moderkærlighedens ufejlbarlighed. Randers kunne ikke. De fleste eksemplarer blev vist givet væk til venners og bekendtes børn og til de børn, som Conrad Staugaard fortalte eventyr for rundt omkring i landets jernbanetog, når han var ude at rejse. Der var altid nogle eksemplarer af *Rama Sama* i kufferten til disse kære børn, der syntes at pible frem overalt, hvor Conrad Staugaard færdedes.

For mange år siden blev restoplaget solgt til en antikvarboghandler for 10 øre stykket. I dag er *Rama Sama* næsten ikke til at opdrive. Dog fik den en slags genopstandelse, da Politikens

Magasin den 6. marts 1954 gengav hele bogen med tekst og farvelagte billeder *en miniature* – men desværre med fejlagtige gisninger om dens oprindelse.

Omtrent samtidig med *Rama Sama* kom – vistnok som privattryk – *Historien om Otto der krøb op i Vindueskarmen*, sædvanligvis kaldet *Otto Bogen* af os, der har husket dens mundrette vers gennem et livs oplevelser og læsning –

Paa Knæ paa Stolen Otto sad
Og kigged ned paa Gaden.
Han spiste af sin Mellemmad,
Og han drak Mælk til Maden.

Han leged Fut-tog med sin Kop
Og skubbed den med Armen,
Og efterhaanden krøb han op
I selve Vindueskarmen.

Da lød fra Stuen: »Otto dog!
Det er dig jo forbuden!«
– Forskrækket vendte han sig, – og
Bums!
Gik han gennem Ruden.

Der lød et Skrig – et: »Au mit Ben!«
– Nu skete der Ulykker!
Han styrted ned paa Gadens Sten,
Og sprang i mange Stykker.

Det er en bog til skræk og advarsel, noget vi ikke synes særlig godt om i dag, selv versmålet er omtrent som i *Den store Bastian*. Men den er – til forskel fra den tyske bog – *også* til belæring for de voksne: man skal ikke forskrække børn.

Ganske vist, i dette tilfælde ender alt godt: Otto blir syet sammen –

Man samlede hurtigt Ho'det op
– Et Ben i fire Dele
– Det andet Ben – to Arme – Krop.
– Saa havde man det hele!

En Doktor kom – en dygtig En!
Han kom med Assistenten.
Han ryddede en Trappesten
Og raabte: »Bring Patienten!«

Ved det formildende skær af humor, der yderligere fremhæves af CARL RØGINDS tegninger, adskiller *Otto Bogen* sig også stærkt fra *Bastian*. Eller – man bør måske tale i perfektum, når man taler om den tid, hvor det lå udenfor virkelighedens grænser, at mennesker »sprang i mange stykker«. Nutidens børn har grund til at se på det med andre øjne, og et eksempel kendes da også på, at *Otto Bogen* er havnet i papirkurven, udsmidt af et forarget barn af den voldsomme døds tidsalder.

Conrad Staugaards datter, tegneren MARIE HJULER, der har foræret Det

kongelige Bibliotek *Rama Sama*-manuskriptet, har flere manuskripter liggende til billedbøger, som aldrig udkom, deriblandt et slidt kollegiehæfte med titlen *Skamme-Lamme Bogen*. Sammen med *Rama Sama* var den udstillet på Det kongelige Biblioteks billedbogsudstilling i 1955.

Skamme-Lamme Bogen handler i korthed om en konge, der som de fleste andre fædre ikke kan hitte på, hvad han skal give sin lille datter til hendes fødselsdag.

Han sad og forsøgte at tænke; men der var så meget spektakkel, der forstyrrede ham. Inde ved siden af gik der en maler og fløjtede og trampede, mens han malede dronningens skab blåt som himlen og med guldstjerner på.

Og inde paa Gaden stormede Folk afsted,
 — for der var Aldialg hos Sindergaard.

Paa Vej efter Cykelbørsens Katalog
 Udlæres gratis. Stormgade 20.

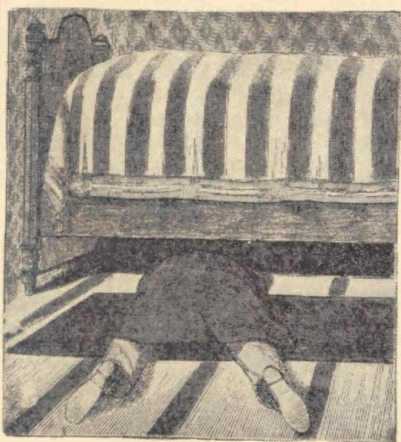
Og Noget löt den anden Vej, for at se
 Farelærns baader.

— Og Kongen kunde ildt ikke samle sine
 Tanker for alt det Speklakkel.

Saa gik han ind i sit Sovekammer.
 Og han tog sit Skjæg af og gjemte det i
 Servanteskuffen, og saa tog han sine Korse,
 ske af og tog et Par Tøfler paa, og saa
 tog han sine Brillen og sin fløielsrode
 Hlebok paa

*Og han sølte sig i sin Lænestol og spekulerede
paa, hvad han skulde forære Prinsesse Johanne
Men han kunde ikke finde paa Noget!*

Da maleren inde ved siden af er blevet færdig, og dronningen er gået ud i køkkenet for at lave te, lister kongen sig ind i hendes kammer og stjæler den fine guldæske med seks levende dukker i, som hun har været i byen at købe til fødselsdagen og forsigtigt anbragt oppe på »Skabe-labet«, som hun siger, »for hun kunde ikke tale rigtigt.« Nu har han en gave til prinsesse Johanne. Han tager den med sig ind i sovekammeret –

*Og han kravlede ind under Sengen,
og der gjemte han Guldæskan.*

Siden indbilder han dronningen, at han har hexet. »Sikke noget Snakkelak«, siger dronningen, men må alligevel tro det.

Efter den meget muntre fødselsdagsfest – hvor 100 børn var inviteret »og nogle af dem havde deres Fader og Moder med« – opdager dronningen en »stor blaa Malingsklat med Guld paa« på kongens fløjlsrøde slåbrok og forstår nu den usle sammenhæng.

Dette er skrevet engang i 1890'erne. Dengang var det lille bogkøbende mindretal af forældre vant til at nikke bifaldende til de nydelige moralske sentenser, som J. J. KROHNS børnefortællinger er så rigeligt spækket med –

hvert folk holder paa sit Land, elsker dets Træer, Søer og Strande, finder at alting er skjønnest der, og gaaer i Krigen for det.

Det var den fagre gamle verden, hvor det vedtagne blev indhamret blidt i børnenes bevidsthed, endnu før de selv kunne læse, og den vedtagne autoritetsskala var: Gud – Konge (lig med fædreland) – Far – Mor. Mon ikke datidens forældre ville være veget langt væk fra en børnebog, hvor kongen

(der tilmed er far) fremstilles – oven i købet i et sprog børn kan forstå – som en gemen tyveknægt, der må skamme sig, og hvor majestæten afbildes på maven under sengen? Hvis ungdommen udsattes for sligt, hvem ville den da gå i krigen for?

Men både forældre og børn blev forskånet for disse rystelser, og det var jo egentlig en skam. Der skulle gå årtier, før tiden indhentede Conrad Staugaards ligefremme syn på høj og lav. Og hvem véd, om *Skamme-Lamme Bogen* ikke en skønne dag finder sin forlægger.

Den illustrationsmetode, Conrad Staugaard anvendte – med udklippede billeder som han malede med akvarel – er vistnok enestående i vores litteratur. Hvert af de billeder, han klippede ud, har for ham indeholdt kimen til en historie, og hans fantasi vrimlede med dem. At få billeder og tekst til »at gå op« har været besættende som at løse – eller lave – en skakopgave. Staugaard var en kendt og fremragende skakspiller – forresten et af de mange træk, han har tilfælles med LEWIS CARROLL.

Illustrationerne har givet mange problemer. Kongen på *Skamme-Lamme Bogens* første side er en flot Christian IV type med overskæg og fip; men de forhåndenværende tegninger, der har inspireret bogens intrige og kongens uheldige meriter, viser tilfældigvis en glatraget professor-type i slåbrok og tøfler. Derfor den henkastede bemærkning om at lægge skægget i servanteskuffen. I en nonsensbog er det fantasien, der bestemmer, hvor skægget skal ligge.

Den skægløse »konge« og den meget myndige middelalderdronning har iøvrigt kunnet spores tilbage til Familie-Journalen henholdsvis den 14. og 28. september 1890. En anden af bogens illustrationer, en reklame for børnebøger fra Reitzels forlag, viser dog, at manuskriptet i hvert fald ikke kan være blevet til før 1894.

I *Rama Sama* må ethvert barnligt gemyt føle det som en decideret mangel, at vi ikke ser stolen vandre afsted på sine fire ben, da Hans har sat sig til rette i den med missekatten på skødet, et af historiens højdepunkter. Men det er jo heller ikke almindeligt, at møbelfirmaer reklamerer med stole, der spadserer.

I begge manuskripter er der gjort flittigt brug af kendte reklametegninger – Svendborg margarine, Randers handsker, Løveapoteket, Cloëtta,

Evers mavebitter. Under billedet af Hans' mor med det udslagne hår står der: THE WONDERFUL ELIXIR faas hos de bedste Materialister. Og billedet af hendes galloperende hjemkomst fra de store indkøb, hvor hun bl. a. har købt den fine vogn med fire heste for, som hun så længe har ønsket sig, er reklame for et vaskeri.

Prinsesse Johannes fødselsdagsgæster i *Skamme-Lamme Bogen* får lov til at lege med alt hendes legetøj

I manuskriptet lægger man straks mærke til, at kronen er trykt på helt anderledes udsøgt papir end de andre udklip. Den er nemlig fra et af Kreditbankens gældsbeviser, der altid, når de havde udtjent, blev ophøjet til tegnepapir for familien Staugaard.

År for år voksede Conrad Staugaards samling af udklippede billeder, som han gemte i en sælskindsuffert.

»Uh, den sælskindsuffert!« sagde hans yndige kone, hver gang de flyttede. Hun ville have plukket sig, om det skulle være, for at beskytte mand

og børn; men hun var også en person med selvstændige meninger, og på dette skrummel af en kuffert har hun stødt sin tålmodighed. Denne voksende hob af udklip – !

»Ja,« sa'e Rama Sama, »pæne er Billederne, men morsomme er de ikke.«

Det kan de fleste over pegebogsalderen være enige med fru Staugaard og Rama Sama i, enkeltvis eller som en tilfældig hob er de os uvedkommende. Først i sammenhæng, forbundet af forfatterens fantasi, får de liv, så vi ønsker, at sælskindskufferten havde fået lov at barsle mange flere gange.

Men udgivelsen af *Rama Sama* havde jo vist, at der kun var få købere. Det var for dyrt at forsøge igen. Og i 1901 ramtes Staugaard og hans kone af en sorg, de ikke nogen sinde fik på afstand – deres førstefødte, en højt begavet og dejlig dreng på syv år, døde af skarlagensfeber. Det var, som om Conrad Staugaard følte selve fremtiden knust og dermed også lysten til at skrive. Det blev nu ved de mundtlige historier, som altid var til rede, og hans kærlighed til børn var urokket, selvom hans humor fik en baggrund af vemod.

Det staugaardske milieu i Randers havde ikke noget at gøre med provincialisme eller borgerlighed. Ingen spurgte dér, hvad det behagede andre at tænke, mene eller sige om det, man foretog sig.

Engang klagede barnepigen over, at hendes arme blev så lange af at trække afsted med de to børn, når de skulle over i haven, der dengang lå et stykke fra hjemmet. Conrad Staugaard fik så sin kone til at sy et banner, som han satte på en stang, og til hver side blev anbragt en snor med kvast i. Fra da af bar barnepigen banneret, når turen gik til haven, og børnene holdt fast i hver sin kvast. På den måde kom de lykkeligt gennem de Randers gader uden at pigens arme blev yderligere forlænget.

Staugaard havde talløse barokke indfald. Han kunne finde på at sætte en drage op om natten med en brændende petroleumsklud i halen. Når så de satte borgere næste dag udbredte sig om et yderst interessant fænomen, de havde observeret på firmamentet, godtede han sig.

En eftermiddag, der skulle være børneselskab hos Staugaards, fik han sin kone til at male et bistert ansigt oppe på hans skaldede måne. Mens

børnene kom, sad han med hovedet på de korslagte arme på bordet, så kun »måneansigtet« sås; da alle var samlet, løftede han hovedet fra bordet, så hans eget ansigt kom til syne – og morskaben var straks i fuld gang.

På ét punkt måtte han dog bøje sig for borgerligheden: en mand, der som Staugaard havde ansvar for andre folks penge, kunne ikke give sig til kende som billedbogsforfatter! Derfor udkom *Rama Sama* og *Otto Bogen* anonymt.

Conrad Staugaard var født i Randers 1852, søn af herredsfuldmægtig HANS CHRISTIAN STAUGAARD, der døde i en ung alder. For at forsørge sine fem små børn, hvoraf den femårige Conrad var næstældst, overtog den 27-årige enke en garn- og hatteforretning på Kirketorvet, og sammen med den »overtog« hun jomfru Sine Beck, der gik til hånd ved hatte såvel som ved børn, og som måtte træde i mors sted, hver gang CAJA LAURENTZE STAUGAARD rejste til hovedstaden for at se de nyeste parisermodeller. Jomfru Beck blev siden gift Brøndum og blev mor til KARIN MICHAËLIS. Når man er så lykkelig at have kendt begge de to gode hattemageres afkom, tør man roligt gætte på, at også deres »pariserhatte« har været særdeles fantasifulde. Handelen gik strygende i nogle år.

Så her var det milieu, Conrad Staugaard voksede op i, et hjem hvor fantasien var en betingelse for det daglige brød, en selvfølkelig bestanddel af livet og en stadig spore til foretagsomhed. Det var også et hjem med et ubrydeligt sammenhold og mange interesser.

Når der kom omrejsende teaterselskaber til Randers, fik en af skuespillerne gerne et kammer, som familien havde til udlejning. Prisen var en teaterbillet. Kun én. Det allerheldigste var da, om der opførtes en tragedie i fem akter, for så kunne hver af de fem søskende jo få en akt at se. Imellem akterne stak de hovederne sammen ude ved garderoben, og den, der sidst havde været inde, skyndte sig at fortælle de andre, hvad der var sket på scenen. Udbyttet var strålende for dem alle.

Da Conrad var blevet konfirmeret, blev han skriverdreng på herredskontoret med en gage på 6 rigsdaler om måneden og var nu med til at opretholde hjemmet. Senere læste han til præliminæreksamen, som han aflagde i København, og da hans yngre bror, Carl, var blevet ingeniør, drev de sammen et jernstøberi. I 1891, da broren på grund af ulykkelig kærlighed rejste til Sydamerika, et dengang almindeligt accepteret lægemiddel,

Frederikke Staugaard, f. Fugl,
1862–1935

Conrad Staugaard,
1852–1922

oprettede Conrad Staugaard Kreditbanken – i de selvsamme rum, hvor barndomshjemmet med hatteværksted havde været.

Hvordan gik det til, at den mand, der siden skrev *Rama Sama*, blev bankmand? Det gik sådan til, naturligvis, at han fik en lys og hidtil uprøvet idé og førte den ud i livet. Da han var blevet klar over, at mange mennesker gik rundt med klatgæld både hist og her, faldt det ham ind, at man måtte kunne oprette en bank, der kunne overtage alle disse spredte gældsforpligtelser, sådan at folk fik samlet deres gæld på ét sted. Kreditbanken udstedte gældsbeviser på beløbene, og de handlende, der var gået ind på at modtage disse, kunne få dem indløst i banken mod et mindre tab, mens debitorerne skulle indfri deres noter til pari i banken i løbet af halvfjerde måned. Alt var sanktioneret af staten, og idéen vakte en hel del opmærksomhed, også i udlandet. I Finland blev der f. ex. oprettet en lignende bank.

Allerede som barn havde Conrad iøvrigt stået for det beskedne indhold i de fem søskendes fælles sparebøsse. Deres mor var en dag kommet i tan-

ker om, at det kunne være sundt for dem »at have penge mellem hænderne«, som hun udtrykte det. Mod at undvære sukker i teen fik hver af dem fra da af én skilling hver lørdag. »Pengene skal dog ikke gå til slik«, føjede hun til. »I kan nu holde *Skandinavisk Folkemagazin*, det koster 4 skilling, og den femte skilling kan I skiftes til at få og enten bruge eller spare op til julen.« Det blev til, at der blev lavet en sparebøsse af en papæske, og Conrad førte regnskab over kassens indhold. (Beretningerne fra barndomshjemmet stammer fra broren, ingeniør CARL STAUGAARDS optegnelser.)

Heller ikke Kreditbanken kastede de helt store rigdomme af sig. Det vigtigste for Conrad Staugaard i den forbindelse var, at hans idé kom mange mennesker til nytte. Hans eget forhold til penge har været præget af nogenlunde samme mangel på egennytte, som vi ser hos Hans i *Rama Sama*.

»Far var myreflittig, hjælpsom og elskelig, en hader af alt snobberi – og så uendelig ren af sind,« siger hans datter, Marie Hjuler. »Det er jo egentlig først i vores alder, vi kan vurdere vores forældre efter fortjeneste. Med al den snak om demokrati, vi er omgivet af i dag, kan jeg da se, at mine forældre var langt mere demokratiske end nogen, jeg siden har mødt. Far var det helt ind i hjertet. Han var ganske uimponeret af rang, stand og ydre dannelse, men med et sikkert instinkt for, hvad der var ægte.«

I begyndelsen af 1920'erne blev Conrad Staugaard ramt af en hjerneblødning, der ødelagde læse- og talecentre. Tavs sad han i sin stol ved vinduet, da vennens datter, nu student, kom på besøg. Fru Staugaard forklarede, at hun var begyndt at læse ABC med sin mand.

Da smilede han.